

Date paleoantropologice comparative la câteva populații aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov

Robert Daniel Simalcsik

Rezumat. Din punct de vedere istoric, perioada în care s-a dezvoltat cultura Sântana de Mureș-Cerneahov (secolele II-V) este una de profunde schimbări și frământări ce au avut loc pe întreg arealul românesc, dar, în special în regiunea Moldovei, unde sunt localizate și necropolele la care ne referim în acest studiu. Comunitățile culturii Sântana de Mureș-Cerneahov au practicat deopotrivă ambele rituri funerare, incinerarea și inhumarea. Necropola de la Săbăoani (jud. Neamț), încadrată cronologic în sec. al IV-lea d.Hr., a fost cercetată în 10 campanii de săpături sistematice în intervalul 1966-2003. Din studiul comparativ reiese că speranța de viață la naștere la populațiile culturii Sântana de Mureș-Cerneahov nu depășește 32,0 ani, valoarea cea mai mică (22,9 ani) înregistrându-se în necropola de la Săbăoani (jud. Neamț), acest lucru fiind accentuat de mortalitatea infantilă accentuată (45,60%) înregistrată în această populație. Valorile sinoptice ale speranței de viață (în ani) și ale mortalității (în procente) la seriile scheletice sincrone aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V) prezintă un tablou similar. Caracteristicile tipologice ale seriilor scheletice studiate până în prezent în țara noastră, dar în special ale celor din Moldova, aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, indică o variabilitate regională, acestea aparținând, în general, marelui grup europoid. Elementele mongoloide sunt rar întâlnite (la Sântana de Mureș – două cazuri, la Independența – două cazuri, la Pietriș – două cazuri, la Valea Seacă – un caz, la Mihălășeni – un caz), fiind, în general, slab exprimate, întotdeauna în asocieri cu elementele predominante. În necropola din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani elementele mongoloide lipsesc. Subliniem că în cazul acestui polimorfism tipologic, formele mediteranoide, ca și cele proto-euroipoide (ușor atenuate și gracilizate), constituie fondul predominant al populațiilor acestei culturi, putând fi atribuite fondului autohton. Această atribuire o putem face, pornind de la considerentul că, din neolitic și până în prezent, formele mediteranoide au constituit fondul de bază majoritar al populațiilor care au trăit în aceste locuri. Nu putem exclude însă posibilitatea ca unul sau altul dintre indivizii gracili mediteranoizi din seriile studiate să reprezinte elemente alogene, aduse de sarmați, întrucât elementele mediteranoide au fost identificate și la unele serii sarmatice, dar cu o frecvență redusă. Alături de aceste componente predominante se constată și prezența unor elemente nordice, care se regăsesc fie în amestec cu alte elemente (mediteranoide sau proto-euroipoide), fie în forma lor clasică și a căror intensitate crește progresiv, începând din zonele mai nordice ale țării spre sudul acesteia, remarcându-se, totodată, că ele apar mai pregnant la bărbați față de femei.

Cuvinte cheie: cultura Sântana de Mureș-Cerneahov, incinerare, inhumare, speranță de viață, polimorfism tipologic

Comparative palaeoanthropological data of several populations belonging to the culture of Sântana de Mureș-Chernyakhov. From a historical point of view, the period in which the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture developed is one in which profound changes and agitations took place on the throughout the Romanian territory, but especially in the region of Moldova, where are located necropolises from this study. The Sântana de Mureș- Chernyakhov communities practiced both, cremation and inhumation, funeral rites. The Săbăoani necropolis from Neamț County (4th century A.D.) was investigated in 10 systematic digging campaigns, between 1966 and 2003. The comparative study shows that life expectancy at birth in Sântana de Mureș-Chernyakhov culture communities does not go past 32.0 years, the smallest value (22.9 years old) being registered at Săbăoani (Neamț county), being emphasized by the child mortality (45.60%) registered in this community. The overview values of the life expectancy (years) and mortality rate (in percent) of the synchronous skeletal series belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture (4th-5th centuries), compared by us, show a similar situation. The typological characteristics of the skeletal series studied until now in our country, but especially of those from Moldova, belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture, indicates a regional variability, belonging, in general, to the great Europoid group. The Mongoloid elements are rare (at Sântana de Mureș – two cases, at Independența – two cases, at Pietriș – two cases, at Valea Seacă – one case, at Mihălășeni – one case), usually weakly represented, in association with the predominant elements. In the necropolis from the 4th century A.D. from Săbăoani, the Mongoloid elements are missing. In the case of this typological polymorphism, Mediterranean forms, like the Proto-Europoid ones (lightly attenuated and gracilized), is the predominant content of the populations of this culture, they can be attributed to the local background. This attribution can be made on the grounds that, from the Neolithic to the present, the Mediterranean forms constituted the majority of the population that lived in these places. However, we cannot exclude the possibility that one or another of the Mediterranean gracile individuals in the studied series may represent allogenic elements, brought by Sarmatians, since the Mediterranean elements have been identified in some Sarmatian skeletal series, but with a reduced frequency. Along with these predominant components, there is also the presence of Nordic elements, which can be found either in combination with other elements (Mediterranoid or Proto-Europoid) or in their classical form and whose intensity increases progressively, starting from the areas more northerly of the country towards the south, noting that they appear more pronounced in men than in women.

Keywords: Sântana de Mureș-Chernyakhov culture, incineration, inhumation, life expectancy, typological polymorphism

.....

Scurt istoric

Din punct de vedere istoric, perioada în care s-a dezvoltat cultura Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. II-V) este una de profunde schimbări și frământări ce au avut loc pe întreg arealul românesc, dar, în special în regiunea Moldovei, de unde fac parte și necropolele luate în considerație în acest studiu, inclusiv necropola de la Săbăoani. Segmentul populațional deshumat din necropola de la Săbăoani intră, de asemenea, sub influența evenimentelor istorice din sec. al IV-lea d.Hr., când ia naștere un nou aspect de civilizație și cultură, denumit de tip Sântana de Mureș-Cerneahov. Populația daco-romană continuă conviețuirea cu alte grupuri culturale, fiind influențată de populațiile migratoare ce se perindă în acest interval cronologic

pe teritoriul Moldovei, precum sarmații, goții, ostrogoții, vizigoții sau vandalii (Teodor 1989).

Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov își trage numele după localitățile eponime din Transilvania (Sântana de Mureș) și Ucraina (Черняхів, în apropiere de Kiev), locuri în care s-au descoperit primele vestigii caracteristice acestui grup cultural. Cercetările arheologice întreprinse de-a lungul timpului au scos la lumină numeroase vestigii ale purtătorilor acestei culturi, care s-a dezvoltat între sec. II și V, pe un areal geografic foarte vast din estul Europei, de la est de Don până în Carpații Apuseni, care, în prezent, se află pe teritoriul statelor Ucraina, Republica Moldova, România și Belarus. Este posibil ca această cultură să corespundă Regatului gotic al lui Oium/Aujum, descris de istoricul Iordanes în anul 551 în lucrarea sa *Getica*. În structura sa populațională se poate susține prezența influențelor gotice, geto-dacice (inclusiv a celor romanizate), sarmatice și slave din arealul geografic pe care-l ocupa (Heather, Matthews 1991).

Din punct de vedere arheologic, cultura Sântana de Mureș-Cerneahov a ajuns să fie cunoscută prin numeroasele așezări și necropole descoperite pe teritoriul României, datorită săpăturilor întreprinse de numeroși specialiști. István Kovács este arheologul care a descoperit și cercetat în anul 1912 necropolele localizate pe teritoriul comunei Sântana de Mureș și în municipiul Târgu Mureș (jud. Mureș). Necropolele au fost afiliate cultural, conform inventarului funerar, culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. După aceste descoperiri au urmat altele, numeroase, încadrate cronologic în aceeași perioadă și afiliate aceleiași culturi, Sântana de Mureș-Cerneahov. Până în prezent au fost semnalate circa 70 de situri de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, majoritatea situate în Moldova și în Muntenia și mai puține în Transilvania. Numeroasele vestigii descoperite în necropolele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov sunt extrem de importante din punct de vedere arheologic, alături de acestea venind și materialul osteologic numeros. Așezările de tip Sântana de Mureș-Cerneahov sunt situate, în marea lor majoritate, pe terenuri joase, de-a lungul râurilor și văilor secundare ale acestora, de obicei pe pante cu o ușoară înclinație, cu orientare spre sud și sud-est. Unele necropole ocupă și terase inferioare sau medii, în lungul râurilor sau platouri ceva mai ridicate. Toate aceste așezări nu sunt prevăzute cu urme de fortificație, prezentând un aspect deschis (Ioniță 1966).

Ca întindere, așezările de tip Sântana de Mureș-Cerneahov ocupă suprafețe mari, ceea ce face ca resturile arheologice să apară risipite în stratul de cultură, fiind împrăștiate între locuințe. Ca rit funerar, purtătorii culturii Sântana de Mureș-Cerneahov practicau concomitent inhumăția și incinerația, defuncții fiind înmormântați pe arealul aceleiași necropole. Acest biritualism este caracteristic pentru toată aria de răspândire a culturii, dar, cu toate acestea, se pot deosebi

două categorii de cimitire: necropole cu morminte de inhumație și de incinerare (cum ar fi, de exemplu, cele de la Târgșor, Spanțov, Olteni, Independența, Erbiceni, Iacobeni, Pietriș, Lețcani, Mihălășeni, Miorcani, etc.) și necropole cu morminte exclusiv de inhumație (cum ar fi, de exemplu, cele de la Sântana de Mureș, Târgu Mureș, Palatca, Izvoare, Hănești, etc.). Necropolele care conțin numai morminte de inhumație sunt mai puține decât cele birituale. Menționăm că, până în prezent, nu există descoperiri care să ateste necropole ce conțin numai morminte de incinerare, iar în necropolele care prezintă ambele rituri funerare, predominante sunt cele de inhumație (o excepție este necropola de la Olteni, în care predomină mormintele de incinerare, dar cu rezerva că această necropolă nu a fost investigată exhaustiv). Mormintele de incinerare apar, de obicei, la adâncimi mici, cel mult la 0,6 m, resturile defuncțiilor fiind descoperite fie în urnă, fie depuse direct în gropi. Mormintele de inhumație, spre deosebire de cele de incinerare, au gropi săpate mai adânc (de la 0,45 m până la 1 m, iar o treime dintre acestea depășesc această adâncime, ajungând până la 2,35 m), ceea ce permite o mai bună conservare a resturilor osoase (Ioniță 1966).

În cadrul procesului general de trecere de la incinerare la inhumație, care a avut loc treptat, este foarte probabil ca unii dintre membrii familiilor din comunitățile de tip Sântana de Mureș-Cerneahov să fi fost incinerați, iar alții înhumați. Astfel, în afară de grupările de morminte de incinerare, pe de o parte, și acelea cu morminte de inhumație, pe de altă parte, în unele necropole de tip Sântana de Mureș-Cerneahov se surprind și grupuri mixte de morminte, cu incinerați și înhumați, aparținând, probabil, aceleiași familii. Această situație se datorează și amestecului permanent dintre diferite grupări etnice care practicau rituri diferite de înmormântare (Ioniță 1966).

Necropolele de referință

Pentru o mai bună percepție spațială a ansamblului de necropole luate în considerație în studiul comparativ, am indicat pe harta geografică poziția acestora (fig. 1).

Necropola de la Valea Seacă (jud. Vaslui) a fost descoperită între anii 1971-1980 de arheologul V. Palade, care o atribuie, conform inventarului funerar, culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. Au fost descoperite 166 morminte de inhumație și 109 de incinerare. De analiză antropologică au beneficiat doar 138 de schelete provenite din morminte de inhumație, aceasta fiind realizată de antropologii din Iași (Botezatu *et alii* 1983). Autorii accentuează ponderea ridicată a scheletelor de copii (circa 28%), de unde deduc că mortalitatea infantilă era una extrem de ridicată. Indicele de masculinitate este supraunitar (54 bărbați/44 femei), ceea ce indică o perioadă fără evenimente conflictuale. Vârsta medie la deces a fost calculată ca fiind de circa 27 ani. Mortalitatea maximă feminină

Fig. 1. Repere geografice (<https://www.google.com/maps/place/România/>)
 Fig. 1. Geographic landmarks (<https://www.google.com/maps/place/România/>)

se înscrie în intervalul 20-30 ani, ceea ce înseamnă că femeile arareori depășeau pragul de 30 ani. Autorii subliniază cauzele acestui fenomen: igiena precară, riscurile din timpul parturirii, infecțiile *post partum*. Populația de la Valea Seacă poate fi, în medie, caracterizată astfel: statură supramijlocie, calotă dolico crană la bărbați și mezocrană la femei, hipsicranie la ambele sexe, acrocranie la bărbați și metricocranie la femei, frunte eurimetopă, neurocraniu oval, față mezenă, orbite mezoconci, nas mezin sau camerin la ambele sexe. Din punct de vedere tipologic, acest segment populațional aparține tipului europoid. Un singur craniu feminin prezintă caractere mongoloide pe un fond alpinoido-mediteranoid. În general, populația este polimorfă. Predomină elementele mediteranoide și protoeuropoide atenuate (prin brahicefalizare), în asociere cu cele nordoide, în special la bărbați. Autorii subliniază că nu au identificat în seria scheletică analizată nici un caz de deformare craniană artificială (intenționată) specifică populațiilor sarmatice sau gotice. Predominanța elementelor mediteranoide atestă originea autohtonă a acestui grup, iar prezența elementelor nordoide și proto-europoide, chiar dacă într-o pondere mai scăzută, dovedește întrucâtva spargerea arealului locuit de acest segment populațional (Botezatu *et alii* 1983).

Necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani) a fost descoperită în 1982 de arheologul O. L. Șovan, pentru ca în intervalul 1983-1988 să devină unul dintre obiectivele de interes arheologic pentru cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. Pe

lângă materialul arheologic extrem de bogat, în această necropolă birituală au fost descoperite 520 morminte (atât de inhumație, cât și de incinerare), din care au rezultat 411 schelete înhumate și 84 schelete incinerate, toate fiind analizate atât individual, cât și populațional, de antropologul D. Botezatu (2001). În ceea ce privește scheletele provenite din mormintele de inhumație, autorul calculează o mortalitate infantilă de circa 26%, valoare care este apropiată de datele înregistrate pentru alte necropole sincrone. Se subliniază ponderea ridicată a copiilor decedați în intervalul 0-1 ani și a femeilor în intervalul 20-30 ani (perioada biologică de maximă fecunditate). Indicele de masculinitate (subunitar) este în „favoarea” femeilor, iar speranța de viață la naștere înscrie valoarea de circa 29 ani. Datele privind resturile provenite din mormintele de incinerare sunt publicate de autor sub rezervă, în primul rând din cauza fragmentării accentuate a osemintelor arse, dar și din cauza cantității mici de resturi aferente fiecărui defunct incinerat. Se accentuează procentul foarte ridicat al copiilor decedați între 0 și 14 ani (50% din totalul indivizilor incinerati) și un procent mai mare de decese la femei în intervalul 20-30 ani. Analiza tipologică, realizată doar pe scheletele provenite din mormintele de inhumație, relevă următoarele: calote mezocrane, fețe de tip mezen, orbite mezoconci, nasuri mezorine, staturi supramijlocii. Toate aceste caracteristici, alături de multe altele analizate de autor, atât individual, cât și populațional, au condus la diagnoza tipologică. Populația de la Mihălășeni prezintă un grad de variabilitate ridicat, ceea ce arată că aceasta nu era una unitară, chiar dacă tipologic aparține marelui tip europoid. La bărbați predomină elementele mediteranoide și proto-euroipoide, alături de care contribuie caracterele nordoide și dinaroide. La femei predomină caracterele mediteranoide clasice, în combinație cu cele proto-euroipoide atenuate, la care se alătură cele alpinoide, dinaroide, nordoide și est-euroipoide. Autorul este de părere că elementele proto-euroipoide și cele mediteranoide pot fi atribuite fondului autohton de origine carpo-dacică, cele nordoide – unor populații străine germanice (goți și vandali), iar cele alpinoide, dinaroide și est-euroipoide – triburilor sarmatice ce au intrat în sinteza culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (Botezatu 2001).

Necropola de la Miorcani (jud. Botoșani) a fost descoperită în anul 1966 și cercetată din punct de vedere arheologic de I. Ioniță. Au fost descoperite 13 morminte de incinerare și 121 de inhumație. Au beneficiat de studiu antropologic doar scheletele înhumate, în număr de 128. Antropologii ieșeni constată în această populație o mortalitate infantilă (între 0-14 ani) de circa 19% și una juvenilă (între 14-18/20 ani) de circa 3%, accentuând faptul că mortalitatea în rândul se datorează, în primul rând, deceselor indivizilor de până în 12 luni, adică a celor care nu s-au putut adapta, probabil, condițiilor vitrege de viață. Ponderea majoritară a deceselor se înscrie în intervalul 30-60 ani, ceea ce se traduce printr-o longevitate relativă.

Referitor la raportul dintre bărbați și femei, în necropola de la Miorcani predomină scheletele înhumate de femei. Speranța de viață a acestui grup populațional este destul de ridicată pentru acel moment, de 31 ani (Miu, Botezatu 1991). Analiza tipologică scoate în evidență o structură comună pentru necropolele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov – predomină elementele mediteranoide și cele proto-euroipoide, iar ca elemente secundare apar cele est-euroipoide, dinaroid și alpinoide, combinate cu primele (cele predominante) în diferite proporții (Botezatu *et alii* 1988).

Necropola de la Bogdănești-Fălciu (jud. Vaslui), a fost descoperită și cercetată în intervalul 1968-1971, fiind încadrată cronologic între sfârșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al V-lea d.Hr. și afiliată culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. Au fost decopertate 59 de schelete provenite din morminte de inhumație, dar și o serie de resturi provenite din morminte de incinerare, cele din urmă nebeneficiind de studiu antropologic. Cele 59 schelete înhumate au fost analizate de antropologii din Iași (Botezatu *et alii* 1987). Autorii obțin următoarele rezultate: mortalitate infantilă ridicată (circa 22%), *sex ratio* supraunitar, vârsta medie la deces de 31,6 ani, prezența longevivilor în proporție de circa 6%. Din punct de vedere tipologic, în acest grup predomină, cu frecvențe egale, elementele mediteranoide și cele proto-euroipoide, alături de care intervin caracterele nordoide (în special la femei) și dinaroid. Cea mai mică pondere o au elementele est-euroipoide și alpinoide. Analiza paleopatologică scoate în evidență o serie de osteopatii, odontopatii și traumatisme. Fenomenele patologice cele mai frecvente sunt: cariile dentare, granuloamele dentare apicale, pierderile dentare *in vivo*, parodontoza, spondiloză vertebrală, osteofitele vertebrale și hernia intervertebrală (Botezatu *et alii* 1987).

Necropola de la Oinacu (jud. Giurgiu), afiliată culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, a fost cercetată arheologic în anul 1966 și publicată de D. Berciu în anul 1967. Au fost identificate atât morminte de inhumație, cât și morminte de incinerare. Resturile scheletice au fost studiate antropologic de O. Necrasov. Rezultatele demografice obținute de autor indică o speranță de viață la naștere de 28,9 ani și o mortalitate infantilă de circa 29%. În ceea ce privește repartitia pe sexe, predomină scheletele de sex feminin, ceea ce se traduce printr-un indice de masculinitate subunitar. Din punct de vedere al fondului tipologic, predomină elementele proto-euroipoide și nordoide, la care se adaugă caracterele mediteranoide (în special la femei). Se pare că acest grup populațional prezintă un amestec între populația autohtonă și cea gotică, fapt deloc surprinzător, susține O. Necrasov, deoarece este știut că pătrunderea gotică spre sud-estul Europei a avut ca țintă granițele Imperiului Roman, așa cum de altfel au avut-o toate neamurile migratoare ulterioare atrase de bogățiile lumii din sudul Dunării (Botezatu 2001).

Necropola de la Săbăoani (jud. Neamț). Săpăturile arheologice în necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Săbăoani au fost coordonate de V. Ursachi,

arheolog la Muzeul de Istorie din Roman (jud. Neamț). În necropola birituală din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani s-au descoperit în total 102 morminte, dintre care 88 de înhumare și 14 de incinerare (Ursachi 2010). Analiza antropologică s-a realizat pe un număr de 57 schelete înhumate (16 bărbați, 19 femei și 22 indeterminabile ca sex), complete sau incomplete, acesta fiind materialul care ne-a parvenit pentru studiu. Astfel, după analiza materialului antropologic din necropola de la Săbăoani, datele au fost comparate ce cele obținute de alți autori pentru necropolele anterior menționate.

Aspecte demografice comparative

În tabelul 1 și figura 2 am înscris valorile sinoptice ale speranței de viață și ale mortalității pentru câteva necropole atribuite culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V). Speranța de viață la naștere, calculată pentru necropola din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani, este de 22,92 ani, valoare mai mică decât cele înregistrate în alte necropole sincrone. Valoarea mică a speranței de viață la naștere în necropola de la Săbăoani este explicată, în mare parte, de mortalitatea infantilă extrem de ridicată, aceasta fiind de 45,6%.

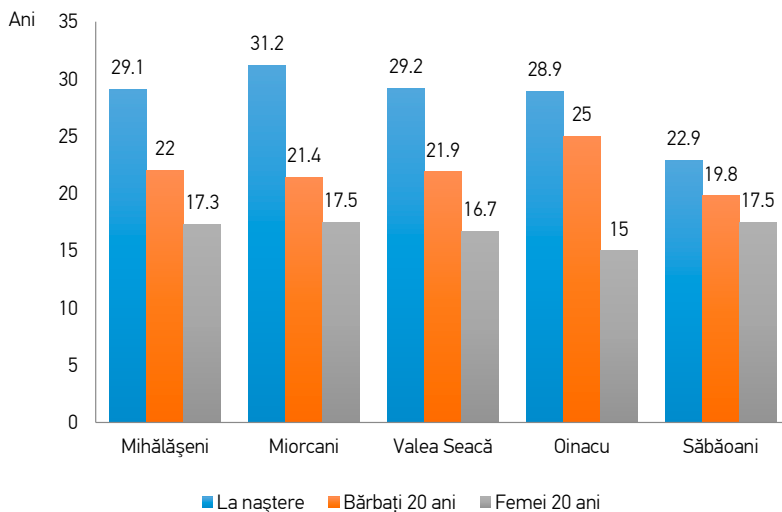
Speranța de viață și mortalitatea	Mihălășeni, sec. IV d.Hr. (Botezatu 2001)	Miorcani, sec. IV d.Hr. (Miu, Botezatu 1991)	Valea Seacă, sec. IV-V (Botezatu et alii 1983)	Oinacu, sec. IV-V (Botezatu 2001)	Săbăoani, sec. IV d.Hr.
La naștere	29,1	31,2	29,2	28,9	22,9
Bărbați, 20 ani	22,0	21,4	21,9	25,0	19,8
Femei, 20 ani	17,3	17,5	16,7	15,0	17,5
Mortalitate copii	25,2%	19,6%	28,9%	29,7%	45,6%
Mortalitate adolescenți	6,9%	2,6%	2,2%	6,4%	5,2%

Tab. 1. Valorile sinoptice ale speranței de viață (ani) și ale mortalității (%) la unele populații aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V)

Tabl. 1. Synoptic values of life expectancy (years) and mortality (%) for some populations belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture (4th-5th centuries)

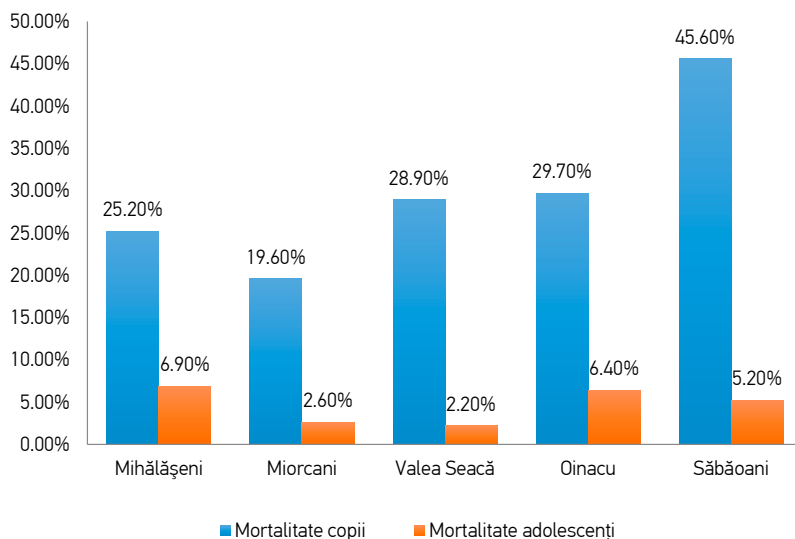
În figura 3 am reprezentat comparativ (în procente) valorile mortalității infantile și juvenile. Observăm similarități în ceea ce privește mortalitatea în rândul adolescenților (14-20 ani) între necropolele de comparație (Mihălășeni, Miorcani, Valea Seacă și Oinacu) și necropola de la Săbăoani din sec. al IV-lea d.Hr. Remarcăm, din nou, mortalitatea infantilă extrem de ridicată (45,6%) în populația din necropola de la Săbăoani, situație ce a condus la o valoare mai scăzută a speranței de viață la naștere în comparație cu celelalte necropole sincrone.

Fig. 2. Valorile sinoptice ale speranței de viață (ani) și ale mortalității (%) la unele populații aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V)

Fig. 2. Synoptic values of life expectancy (years) and mortality (%) for some populations belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture (4th-5th centuries)

Fig. 3. Valorile sinoptice ale mortalității infantile și juvenile (%) la unele populații aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V)

Fig. 3. Synoptic values of infant and juvenile mortality (%) for some populations belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture (4th-5th centuries)

În ceea ce privește speranța de viață calculată după vârsta de 20 de ani, seria scheletică provenită din necropola din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani înregistrează valori foarte apropiate de celelalte serii sincrone. Cea mai mare speranță de viață pentru bărbați, calculată la vârsta de 20 de ani, se înregistrează în necropola de la Mihălășeni (22,0 ani), iar cea mai mică, în necropola de la Săbăoani. În cazul femeilor, situația este ușor diferită, cea mai mare speranță de viață calculată la vârsta de 20 de ani (de 17,5 ani) se înregistrează în necropolele de la Miorcani și Săbăoani, iar cea mai mică, în necropola de la Oinacu (15,0 ani).

Aspecte tipologice comparative

Datele de ordin antropologic privind populațiile care au trăit pe teritoriul țării noastre în sec. al IV-lea d.Hr. trebuie interpretate, ținând cont de datele istorice referitoare atât la triburile dacice existente pe teritoriul intracarpatic și extracarpatic cucerit de romani, cât și la triburile ce locuiau pe teritoriul extracarpatic, rămas în afara provinciei daco-romane, adică a dacilor liberi care apar sub forma altor etnonime, cum ar fi acelea de „carpi” și „costoboci” (Giurescu, Giurescu 1974).

În context cu cele arătate mai sus, vom căuta să aducem câteva argumente de ordin antropologic privind existența populației de pe teritoriul țării noastre după retragerea administrației romane la sfârșitul sec. al III-lea d.Hr., când își fac apariția o serie de elemente culturale noi, caracteristice culturii Sântana de Mureș-Cerneahov.

Materialele osteologice provenite din necropolele aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din țara noastră, la care ne vom referi în cele ce urmează (tab. 2), sunt următoarele: Oinacu (jud. Giurgiu), Valea Seacă, Bogdănești (jud. Vaslui) și Miorcani, Mihălășeni (jud. Botoșani). Reamintim că materialul osteologic studiat antropologic din necropola din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani (jud. Neamț) provine doar din morminte de înhumare.

În necropola de la Oinacu (jud. Giurgiu) predomină elementele proto-europeide și nordoide, la care se adaugă elemente mediteranoide (în special la femei).

În necropola de la Valea Seacă (jud. Vaslui) există două componente tipologice bine exprimate, cea mediteranoidă și cea nordoidă, prima fiind mai bine reprezentată în rândul femeilor, iar ce de-a doua, în rândul bărbaților.

Necropola de la Bogdănești (jud. Vaslui) se distinge prin trei tipuri principale: cel mediteranoid, predominant la ambele sexe, urmat de cele nordoid și proto-europoid, însă cu procente mai reduse. Ca elemente structurale, trebuie să notăm prezența unor elemente dinaroid și doar slabe influențe alpinoide și est-europeide.

Necropola de la Miorcani (jud. Botoșani) prezintă un fond principal mediteranoid și proto-europoid atenuat, uneori brahicefalizat (dinarizat). Caracterele nordoide sunt ceva mai rar întâlnite, cele est-europeide și alpinoide fiind sporadice.

Necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani) cuprinde caractere mediteranoide, urmate de cele nordoide și proto-euroipoide, caracterele alpinoide și ostice fiind slab reprezentate. S-a remarcat, de asemenea, un procent foarte mic de caractere mongoloide.

Necropola de la Săbăoani are ca dominantă caracterele mediteranoide mai pronunțate la femei comparativ cu bărbații.

Tipul antropologic	Sexul	Săbăoani	Mihălășeni (Botezatu 2001)	Miorcani (Miu, Botezatu 1991)	Bârlad, Valea Seacă (Botezatu et alii 1983)	Bogdănești (Botezatu et alii 1987)
		%	%	%	%	%
Mediteraoid	B	47,22	43,80	49,50	34,52	36,11
	F	50,58	47,40	46,17	45,83	41,90
Nordoid	B	17,80	14,83	17,22	30,24	26,18
	F	15,60	15,88	13,72	18,33	19,76
Proto-europoid	B	15,87	16,96	15,00	16,90	17,14
	F	13,13	14,63	15,56	15,83	12,14
Dinaroid	B	13,83	18,75	21,11	13,14	11,11
	F	8,77	11,43	15,68	8,33	16,60
Alpinooid	B	2,18	2,02	-	-	5,55
	F	6,42	7,67	3,92	9,17	4,76
Est-europoid	B	5,11	3,57	4,17	5,92	-
	F	3,49	3,01	3,92	0,63	4,76
Mongoloid	B	-	0,34	-	-	-
	F	-	-	-	1,66	-

Tab. 2. Frecvența tipurilor antropologice (%), pe sexe, în câteva necropole din sec. al IV-lea d.Hr. aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din Moldova

Tabl. 2. Frequency of anthropological types (%), by gender, in several necropolises of the 4th-5th belonging to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture in Moldova

Trebuie să menționăm faptul că datele tipologice găsite de antropologii români în siturile din nordul Moldovei se aseamănă foarte mult cu cele din necropolele din Basarabia, de la Mălăești și Budești (Velicanova 1961). Astfel, în toate aceste serii se întâlnesc caractere mediteranoide predominante, în detrimentul celor nordoide. În schimb, seriile de pe Niprul mijlociu, cu schelete provenind din stațiunile Cernjachov, Maslov și Dedovščina, prezintă multe apropieri cu seria de la Independența, în care predomină elementele nordoide, în special la seria masculină, urmată ca pondere de caracterele proto-euroipoide și cele nordoide. Putem semna în câteva cazuri caracterele alpinoide.

Pentru a ilustra mai bine frecvența caracterelor tipologice în unele necropole din zona de nord-est a regiunii extracarpatică, ce aparțin culturii Sântana de Mureș-

Cerneahov, am înscris în tabelul 2 datele tipologice procentuale pentru seria de la Săbăoani în comparație cu alte serii din Moldova.

În seria scheletică provenită din necropola de la Săbăoani (sec. al IV-lea d.Hr.), din numărul total de puncte acordate, conform diagnozei tipologice (câte șase pentru fiecare schelet) (Alekseev 1974; Roghinski, Levin 1978), 91 puncte aparțin mediteranoizilor (48,9%), 31 – nordoizilor (16,7%), 27 – proto-euroipoizilor (14,5%), 21 – dinaroizilor (11,3%), 8 – alpinoizilor (4,3%) și 8 puncte – est-euroipoizilor (4,3%). Elementele mongoloide nu întrunesc niciun punct. Aceste date oferă, din punct de vedere antropologic, o sinteză asupra variabilității populației de la Săbăoani din sec. al IV-lea d.Hr., evidențiind, în mare măsură, elementele autohtone care au contribuit la această structură.

Concluzii

Speranța de viață la naștere la populațiile culturii Sântana de Mureș-Cerneahov nu depășește 32,0 de ani, valoarea cea mai mică (22,9 ani) înregistrându-se în seria scheletică de la Săbăoani (jud. Neamț), acest lucru fiind accentuat de mortalitatea infantilă accentuată (45,60%) înregistrată.

Valorile sinoptice ale speranței de viață (în ani) și ale mortalității (în procente) la câteva populații aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV-V) prezintă un tablou similar, având o speranță de viață mai mare la bărbați comparativ cu femeile.

Caracteristicile tipologice ale seriilor studiate până în prezent în țara noastră, dar în special a celor din Moldova, aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, indică o variabilitate regională, acestea aparținând, în general, marelui grup europoid. Elementele mongoloide sunt rar întâlnite (Sântana de Mureș – în două cazuri, Independența – în două cazuri, Pietriș – în două cazuri, Valea Seacă – un caz, Mihălășeni – un caz), fiind slab exprimate, în asociere cu elementele predominante. În necropola din sec. al IV-lea d.Hr. de la Săbăoani elementele mongoloide lipsesc.

În cazul acestui polimorfism tipologic, formele mediteranoide, ca și cele proto-euroipoide (ușor atenuate și gracilizate), constituie fondul predominant al populațiilor acestei culturi, putând fi atribuite originii autohtone. Această atribuire o putem face pe considerentul că, din neolitic și până în prezent, formele mediteranoide au constituit fondul de bază majoritar al populațiilor care au trăit în aceste locuri (Necrasov 1974; Necrasov *et alii* 1990). Nu putem exclude însă posibilitatea ca unul sau altul dintre indivizii gracili mediteranoizi din seriile studiate să reprezinte elemente alogene, aduse de sarmați, întrucât elementele mediteranoide au fost identificate și la unele serii sarmatice, dar cu o frecvență redusă. Alături de aceste componente predominante, se constată și prezența unor elemente nordoide, care se regăsesc fie în amestec cu alte elemente (mediteranoide

sau proto-europoide), fie în forma lor clasică și a căror intensitate, așa după cum am văzut, crește progresiv, începând din zonele mai nordice ale țării, spre sudul acesteia, remarcându-se, totodată, că ele apar mai pregnant la bărbați față de femei.

În concluzie, formele nordice nu le putem atribui în exclusivitate unor populații de tip germanic, migrate din Peninsula Scandinavică sau în general din nordul european (goți, vandali), acestea putând reprezenta și una din componentele tipologice ale populației locale. De asemenea, formele brahocrane (alpinoide și dinaroid) ridică și ele problema apartenenței lor etnice. Având în vedere că unii autori (Necrasov 1974; Necrasov *et alii* 1990) caracterizează populațiile sarmatice ca fiind brahocrane, se presupune că aceste forme ar putea fi rezultatul influenței unor triburi sarmatice, care au fost asimilate de populația autohtonă.

Desigur că problematica rămâne deschisă, așteptându-se o lămurire ce poate veni din cercetările antropologice comparative mai complexe (morfo-biologice, demografice, istorico-sociale și culturale) efectuate pe un număr cât mai mare de necropole de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, cum ar fi și cele de la Mihălășeni, Miorcani și Săbăoani. Este necesară și o confruntare a tuturor acestor date cu informații prețioase pe care le-ar putea furniza și analizele ADN, dar care, din păcate, implică costuri ridicate.

Bibliografie

- Alekseev 1974:** V. P. Alexeev, *Gheographia celoveceskih ras*, Moskva, 1974.
- Berciu et alii 1967:** D. Berciu, H. Nubar, E. Muscalu, G. Rădulescu, *Săpăturile de la Oinac* (1966), Studii și cercetări de Istorie Veche 2, 18, 1967, p. 307-311.
- Botezatu et alii 1983:** D. Botezatu, G. Miu, P. Cantemir, *Aspects paléodémographiques de la population de Valea Seacă (Bârlad), appartenant à la culture Sântana de Mureș-Cerneahov*, Annuaire Roumain d'Anthropologie 20, 1983, p. 17-26.
- Botezatu et alii 1987:** D. Botezatu, G. Miu, P. Cantemir, *Cercetări antropologice a populației de la Bogdănești (jud. Vaslui) datând din sec. IV-V D. Chr.*, Acta Moldaviae Meridionalis IX-X, 1987, p. 91-108.
- Botezatu et alii 1988:** D. Botezatu, G. Miu, P. Cantemir, *Considerații paleoantropologice noi asupra originii și diversificării populațiilor purtătoare a culturii Sântana de Mureș pe teritoriul României*, Symposia Thracologica 25, 1988, p. 207-209.
- Botezatu 2001:** D. Botezatu, *Studiul antropologic, paleodemografic și paleopatologic al scheletelor din necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani) datând din secolele IV-V d. Chr.*, Hierasus XI, 2001, p. 131-484.
- Giurescu, Giurescu 1974:** C. G. Giurescu, D. C. Giurescu, *Istoria Românilor: Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor românești*, București, 1974.
- Heather, Matthews 1991:** P. J. Heather, J. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool, 1991, p. 88-92.
- Hordilă 2000:** D. Hordilă., *Câteva considerații de ordin arheologic privind populația catolică din zona Romanului în secolele XIV-XIX*, Buletin Istoric 1, 2000, p. 59-82.

- Ioniță 1966:** I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul R. S. România*, Arheologia Moldovei IV, 1966, p. 189-261.
- Miu, Botezatu 1991:** G. Miu, D. Botezatu, *Considerații asupra caracteristicilor paleodemografice la unele populații care au trăit pe teritoriul patriei noastre în sec. III-IV D. Chr.*, Studii și Cercetări de Antropologie 28, 1991, p. 13-18.
- Necrasov 1974:** O. Necrasov, *Le processus de brachycéphalisation dans les populations de Roumanie à partir du Néolithique et jusqu'à nos jours*, Sonderdruck aus „Bevölkerungsbiologie“, Stuttgart, 1974, p. 512-524.
- Necrasov et alii 1990:** O. Necrasov, M. Cristescu, D. Botezatu, G. Miu, *Cercetări paleoantropologice privitoare la populațiile de pe teritoriul României*, Arheologia Moldovei XIII, 1990, p. 173-223.
- Roghinski, Levin 1978:** Ia. Ia. Roghinski, M. G. Levin, *Antropologhija*, Moskva, 1978.
- Teodor 1989:** D. Gh. Teodor, *Regiunile est-carpătice ale Daciei în secolele IV-IX e.n.*, Symposia Thracologica 7, 1989, p. 198-200.
- Ursachi 2010:** V. Ursachi, *Săbăoani. Monografie arheologică*, volumele I-II, Iași, 2010.
- Velicanova 1961:** M. S. Velicanova, *Paleoantropologiceshii material iz moghilnicov cerneahovscoi culituri Moldavii*, Antropologiceskii Sbornic III, 1961, p. 26-52.